

ANALIZA I OCENA POSZCZEGÓLNYCH FAZ PROCESU REALIZACJI INWESTYCJI MELIORACYJNYCH W ASPEKCIE ICH USPRAWNIENIA

Henryk Okruszko

Instytut Melioracji i Użytków Zielonych

Stefan Liwski

Instytut Melioracji i Gospodarki Wodnej SGGW-AR

Niniejsza analiza i ocena programowania, projektowania, wykonawstwa i eksploatacji systemów melioracyjnych została przeprowadzona jako praca licznego zespołu specjalistów z różnych środowisk branży melioracyjnej. Składają się na nią opinie i wnioski przygotowane przez zespoły robocze, oparte o przedstawicieli zarówno praktyki jak też nauki melioracyjnej. Opracowania tych zespołów były weryfikowane i uzupełniane w trybie koreferatów i dyskusji. Zadaniem autorów tego opracowania było zsyntetyzowanie uzyskanego obszernego materiału. Tym samym przedstawione w nim oceny i wnioski są wyrazem odczuć szerokiego kręgu pracowników różnych działów melioracji rolnych. Można je potraktować jako miarodajną opinię środowiska melioracyjnego o obecnym sposobie prowadzenia poczynąń melioracyjnych w naszym kraju.

Mając na uwadze cel jaki został postawiony przez Komitet Melioracji PAN podejmujący działalność zmierzającą do oceny stanu melioracji w Polsce ze wskazaniem kierunku dalszego jej rozwoju, w opracowaniu niniejszym położono główny nacisk na te sprawy, które zdaniem większości zaangażowanych do jego wykonania specjalistów powinny ulec odpowiedniej zmianie zapewniającej poprawę. W związku z tym opracowanie cały nacisk kładzie na wnioski ukierunkowujące dalsze działania. Zajmuje się ono omawianą problematyką w aspektach merytorycznych i organizacyjnych. Przedstawione zostało w nawiązaniu do poszczególnych faz procesu przygotowania, realizacji i eksploatacji urządzeń i systemów melioracyjnych.

PROGRAMOWANIE

W zakresie programowania melioracji rolnych w ocenie obecnej sytuacji w naszym kraju położono główny nacisk na sposób przygotowywania programów oraz na zakres zagadnień obejmowanych tym programowaniem. Na początku należy podkreślić, że obecnie realizowany zakres inwestycji melioracyjnych jest niedostateczny w stosunku do potrzeb wynikających z rozwoju rolnictwa. Należy przy tym uczynić zastrzeżenie, że stwierdzenie to nie może być generalizowane. Nasilenie potrzeb w zakresie melioracji na terenie kraju jest bardzo zróżnicowane, uzależnione od stanu rozwoju rolnictwa w poszczególnych rejonach. Jest również zróżnicowane w aspekcie rodzajów melioracji.

W związku z przemianami jakie zachodzą w rolnictwie w zakresie władania ziemią i związanym z tym powstawaniem nowych, przeważnie dużych i bardziej nowoczesnych gospodarstw, na plan pierwszy wysuwają się te rodzaje melioracji, które umożliwiają intensyfikację produkcji rolnej na gruntach już objętych rolniczym użytkowaniem. Są to w pierwszym rzędzie drenowania, w tym również niesystematyczne usuwające lokalne zabagnienia, agromelioracje, odkamienienia, likwidacje enklaw nieużytkowanych rolniczo umożliwiające porządkowanie rozłogów pól, budowa dróg rolniczych i inne. Natomiast melioracje przeobrażeniowe, prowadzone na obszarach dotychczas rolniczo nieużytkowanych, przeważnie bagiennych, są obecnie mniej aktualne i mogą być traktowane jako stopniowe uruchamianie rolniczych rezerw produkcyjnych, rozłożone na czas dłuższy.

W ogólnym ujęciu można stwierdzić, że w miarę wzrostu stopnia intensyfikacji rolnictwa rozszerza się zakres potrzeb na rodzaje melioracji, które coraz bardziej stają się poczynaniami prowadzącymi do kompleksowego urządzenia przestrzeni produkcyjnej jak również krajobrazu. Odpowiedni udział w tych poczynaniach powinny mieć te, których celem jest ochrona środowiska rozumiana zarówno jako zabezpieczenie określonych istniejących walorów, jak też rekultywacja terenów zniszczonych.

Na tle tego stwierdzenia sprawą zasadniczą staje się sposób przygotowywania programów inwestycji melioracyjnych. Konieczne jest ich przygotowywanie na podstawie opracowań studialnych opartych o ocenę stanu rolnictwa oraz perspektywiczne programy jego rozwoju. Studia takie muszą być przeprowadzone w nawiązaniu do określonych jednostek administracyjnych w różnych skalach od makroregionu, przez województwa do gmin. Powinny one być częścią składową programu przestrzennego zagospodarowania danego terenu i uwzględniać w dostatecznym stopniu sprawy takie jak: warunki przyrodnicze produkcji rolnej, kierunki i specjalizację rozwijanej produkcji, poziom obecny rolnictwa

i możliwość jego rozwoju, stan władania ziemią oraz przewidywane zmiany w tym zakresie. Na szczególne podkreślenie zasługuje to ostatnie nowe zjawisko wielkiej dynamiki stosunków własnościowych. Nie uwzględnianie go w dostatecznym zakresie powoduje programowanie melioracji merytorycznie nieaktualnych w chwili ich realizacji.

Na podstawie opracowań studialnych powinny być ustalone rodzaj, rozmiar i lokalizacja poczynań melioracyjnych oraz ich realizacja w dopasowaniu do tempa rozwoju produkcji rolnej gwarantującej wykorzystanie nakładów inwestycyjnych.

Obecny sposób programowania inwestycji melioracyjnych daleki jest od podanego wyżej wzoru. Zamierzenia melioracyjne są u nas ustalane na podstawie rozeznania i ocen terenowej służby melioracyjnej, czyli przez wojewódzkie zarządy inwestycji rolniczych.

W niedostatecznym stopniu są one związane z programami rozwoju rolnictwa w danym rejonie, pomimo przepisów warunkujących zatwierdzenie założeń techniczno-ekonomicznych melioracji dużych obiektów od powiązań z tego rodzaju programami. Przepisy te są realizowane w zależności od skrupulatności i terminowości przygotowania przedsięwzięć przez poszczególnych inwestorów. Ponadto z reguły występuje rozbieżność między założeniami programowymi a ich realizacją i to głównie w dziedzinie rolnictwa (gospodarstw rolnych). Efektem jest brak inwestycyjnego i organizacyjnego przygotowania gospodarstw mających zagwarantować zużytkowanie skutków wykonanych melioracji.

Często programy rozwoju rolnictwa, które powinny wyznaczać kierunki i zadania dla melioracji są dopiero w opracowywaniu i wtedy melioracje wykonywane są z wyprzedzeniem, co nie zawsze daje właściwe ich ukierunkowanie.

Na tym tle szczególnego znaczenia nabiera sprawa rozwijania i wdrażania jako wzorów systemów łączących w jedną całość zagadnienia wodne i gospodarcze, określanych jako pilotowe. Umożliwiają one sterowanie i zarządzanie kompleksem spraw warunkujących prawidłowy rozwój gospodarki rolno-spożywczej w rejonie.

Istotnym momentem jest sprawa rozdziału środków na inwestycje melioracyjne. Podział tych środków powinien być dokonywany w dopasowywaniu do potrzeb ocenionych w skali kraju, a następnie skierowanych do administracji terenowej. Jako podstawowe kryterium przydziału środków na inwestycje melioracyjne powinno być zagwarantowanie efektywności ich wykorzystania, związane z programem rozwoju rolnictwa i wynikających z tego potrzeb. Konieczne jest zerwanie z praktyką prowadzenia inwestycji melioracyjnych opartych na innych priorytetach, często wynikających z lokalnych ambicji lub nieprzemyślanych zobowiązań.

Przygotowanie zasadniczych programów melioracji jako części skła-

dowych programów rozwoju rolnictwa na tle przestrzennego zagospodarowania kraju powinno być wykonywane na odpowiednio wysokim szczeblu krajowym, w pierwszym rzędzie w skali makroregionu. Do realizacji tego zadania niezbędne są odpowiednie metody oraz środki. Metody powinny być przygotowane przez instytuty naukowe wspólnie z jednostkami planistycznymi. Konieczna będzie zmiana niektórych przepisów dotyczących planowania i programowania inwestycji. Środki na tego rodzaju prace powinny być wydzielane z budżetu centralnego. Do nauki należy skierować postulat weryfikowania zasad opracowywania bilansów wodnych, na których powinny się opierać programy melioracyjne.

PROJEKTOWANIE

Zarówno sukcesy, jak też niepowodzenia zabiegów melioracyjnych biorą swój początek z treści opracowań projektowych. Dlatego konieczne jest stałe dążenie do doskonalenia zasad i metod projektowania melioracji. W dziedzinie tej są znaczne, bezsporne osiągnięcia. Jest też wiele spraw, które wymagają pilnie rozwiązania w celu poprawy stanu projektowania melioracji w naszym kraju.

Jedną ze spraw zasadniczych to zakres prac związanych z projektowaniem. Według obecnego stanu w ramach projektowania poczynają melioracyjnych wykonuje się prace w następującym zakresie:

— opracowania przedprojektowe dotyczące przyrodniczych podstaw melioracji łącznie ze studiami generalnymi	— 23 ⁰ /0,
— dokumentacja techniczna	— 34 ⁰ /0,
— pomiary geodezyjne	— 30 ⁰ /0,
— inne opracowania	— 13 ⁰ /0,

Istnieje jednoznaczna opinia u wszystkich specjalistów wypowiadających się na ten temat, że zakres prac przedprojektowych przygotowujących zasadnicze podstawy do programów i projektów melioracyjnych, decydujących o ich udaniu się, jest absolutnie niewystarczający. Szczególnie mały jest w obrębie prac przedprojektowych zakres studiów generalnych, wynoszący zaledwie 2,5⁰/0 całości prac związanych z przygotowaniem projektu. Powoduje to stosowanie rozwiązań wycinkowych dotyczących fragmentów naturalnych jednostek przyrodniczych (zlewni, dolin), co prowadzi bardzo często do melioracji nieudanych, chybionych lub wręcz szkodliwych. Niepokojąca jest stale aktualna tendencja do dalszego ograniczania badań przedprojektowych mających na celu poznanie siedliska przyrodniczego, poddawanego zabiegom melioracyjnym.

Konieczne jest znaczne rozszerzenie zakresu prac przedprojektowych

oraz objęcie nimi szeregu nowych zagadnień, umożliwiających opieranie projektów na gruntownej znajomości warunków siedliskowych, a w pierwszym rzędzie glebowych. Dotyczy to określenia potencjalnych kompleksów wilgotnościowo-glebowych jako podstawy do ustalania zakresu nawodnień, przygotowania odpowiednich danych glebowych do projektów nawodnień deszczownianych względnie ściekami, ustalania warunków i zakresu melioracji przeciwerozyjnych, drenowań niesystematycznych, możliwości i sposobu wykonywania agromelioracji gleb bardzo ciężkich i bardzo lekkich i wielu innych. Wyjątkowo pilna stała się sprawa wprowadzenia do prac projektowych w odpowiednim zakresie studiów hydrogeologicznych, które dotychczas wykonywane są jedynie pod kątem budownictwa wodnego.

Do rozwiązania szeregu zagadnień, które powinny być objęte pracami projektowymi konieczne jest włączenie instytucji naukowych. Niezbędne jest uszczegółowienie sposobów ustalania potrzeb wodnych, szczególnie przy projektowaniu nawodnień deszczownianych. Przyjmowane dawki do nawodnień są często zawyżone i prowadzą do rozrzutnego gospodarowania wodą. Powoduje to w projektach wiele nieprawidłowości, takich jak przewymiarowanie urządzeń technicznych, nieuzasadniony wzrost nakładów inwestycyjnych, ograniczenie powierzchni objętej urządzeniami nawadniającymi, zmniejszanie efektywności nakładów na budowę zbiorników retencyjnych.

Konieczne jest rozwinięcie pojęcia agromelioracji i wprowadzenie szeregu zabiegów dotychczas niestosowanych a mających za zadanie trwałe podniesienie zdolności produkcyjnej siedlisk rolniczych. Dotyczy to w pierwszym rzędzie zwiększenia retencyjności gleb lekkich, jak też przepuszczalność gleb ciężkich ze szczególnym zwróceniem uwagi na zamianę spływu powierzchniowego na odpływ gruntowy.

Niezbędne jest przygotowanie nowych zasad w dziedzinie techniki melioracyjnej związanej z regulacją rzek, odwodnieniami polderowymi, stosowaniem drenów wielkogabarytowych, zabezpieczenia drenów przed zamuleniem i innych. Należy realizować zasadę przedstawiania w projektach rozwiązań wariantowych umożliwiających dostosowanie się do warunków gospodarczych. Szczególnie ważne jest przewidywanie możliwości wprowadzenia w przyszłości zmian do systemów melioracyjnych, mających na celu ich doskonalenie w dopasowaniu do rozwoju myśli technicznej oraz sytuacji gospodarczej.

W pracach projektowych konieczne jest uproszczenie trybu i formy sporządzania dokumentacji projektowo-kosztorysowych. Uzasadnione jest zmniejszenie objętości opracowań do informacji niezbędnych wykonawcy, wprowadzenie symboli zamiast rysunków, rezygnowanie z powtarzalnych elementów składowych projektów, stosowania uproszczonej dokumentacji kosztorysowej. Natomiast należy zerwać z praktykowaną

zasadą, że uproszczenie dokumentacji polega na ograniczeniu lub eliminowaniu rozpoznania przyrodniczego i gospodarczego obiektu jako środka do zmniejszenia zakresu, a tym samym i kosztu prac projektowych.

Oprócz rozszerzenia treści i metodyki projektowania niezbędne są zmiany organizacyjne. Konieczne jest przybliżenie projektanta do obiektu przez jego udział w pracach przedprojektowych oraz konsultacje z użytkownikami zarówno przed, jak też po melioracji. Wymaga tego specyfika melioracji, które są ingerencją w skomplikowane, łatwe do naruszenia układy sił w środowisku przyrodniczym, a w związku z tym muszą być oparte o stałe kontrolowanie podejmowanego działania, w tym także w zakresie koncepcji. W związku z tym konieczne jest rozszerzenie, w aspekcie ilościowym i jakościowym, ekspertyz pomelioracyjnych, które powinny być, przez ocenę efektów melioracji, drogą prowadzącą do doskonalenia koncepcji i form projektowania melioracyjnego.

Jednoznaczna jest opinia w środowisku melioracyjnym, że przeprowadzoną w ostatnich latach reformę biur projektów wodnych melioracji należy ocenić negatywnie. Konieczne jest przywrócenie organizacji zapewniającej zgrupowanie wszystkich biur projektów wodnych melioracji w jednym przedsiębiorstwie prowadzącym, co zapewni możliwość koordynacji metodycznej oraz współpracy w zakresie rozwijania i wdrażania nowych rozwiązań technicznych, jak też szkolenia kadry.

Obecny stan, w formie biur terenowych luźnie ze sobą oraz z biurem patronackim „Bipromel” powiązanych, powoduje stale nasilające się rozbieżności zarówno w treści, jak też charakterze opracowywanych projektów. Konieczne jest również uchylene podporządkowania biur projektów zjednoczeniom przedsiębiorstw melioracyjnych czyli wykonawcy projektów. Powoduje to często trudności w wprowadzaniu nowych technologii, a także wzrost jednostkowych nakładów inwestycyjnych. Niezbędne jest ponadto opracowanie takich sposobów wynagradzania za opracowane projekty, aby stymulowało to poszukiwanie jak najbardziej ekonomicznych rozwiązań melioracyjnych, zarówno w dziedzinie wykonawstwa, jak też eksploatacji.

WYKONAWSTWO

Jednoznaczna jest opinia, że przedsiębiorstwa wykonujące melioracje cierpią na duże braki w zakresie wyposażenia i kadry. Sprzęt, którym dysponują, jest ilościowo niedostateczny, w znacznej mierze niedostosowany do charakteru wykonywanych robót, zwykle wyeksploatowany, często ulegający uszkodzeniu. Zaopatrzenie w materiały jest niedostateczne i realizowane nierytmicznie co stwarza przerwy, a następnie spiętrzenia robót. Działając pod presją planu, przedsiębiorstwa często wykonują prace melioracyjne w nieodpowiednich warunkach glebowo-wodnych, np. drenując pola przy zbyt mokrej glebie lub w nie-

odpowiedniej porze roku, drenowanie bezpośrednio przed zniwami lub zbyt późny obsiew nowo zakładanych łąk. Szczególnie ostro rysuje się niedobór właściwego sprzętu do wykonywania różnorodnych prac związanych z zagospodarowaniem pomelioracyjnym. Cierpi na tym jakość wykonywanych prac, co objawia się w słabym stanie nowo zakładanych łąk lub wręcz w konieczności powtarzania kosztownych obsiewów.

Na podkreślenie zasługuje też sprawa kadry technicznej w wykonawstwie melioracyjnym. W wyniku niewyważonej polityki płacowej występuje stałe zjawisko przepływu fachowców w branży melioracyjnej. Obecnie przy porównaniu wysokości płac kadry inżynieryjno-technicznej w jednostkach wykonawczych, inwestorskich i projektowych, stosunek układa się jak: 1 : 1,5 : 1,8. Wynika z tego, że najniższe płace uzyskują fachowcy zatrudnieni w warunkach najcięższej pracy. Stąd ciągły ich odpływ z przedsiębiorstw melioracyjnych. Ma to daleko idące konsekwencje, ponieważ rzutuje na jakość wykonywanych prac, często trudnych do skontrolowania (np. systemów drenarskich), a w następstwie funkcjonalność i trwałość wykonywanych urządzeń melioracyjnych. Słabe przygotowanie fachowe kadry technicznej w przedsiębiorstwach wykonawczych powoduje konieczność sporządzania bardzo szczegółowych dokumentacji projektowych, co wpływa na ich objętość i koszt.

W ocenie wykonawstwa melioracyjnego należy obok wykazania mankamentów, które powinny być usunięte, podkreślić pozytywy wynikające w pierwszym rzędzie z zaangażowanej postawy pracowników przedsiębiorstw wodnomelioracyjnych. Większość nowych rozwiązań w zakresie techniki melioracyjnej, w sensie konstrukcyjnym i wykonawczym, wyszła bezpośrednio z przedsiębiorstw. Regularnie wykonywane są też plany roczne przedsiębiorstw.

Mając na uwadze wielkość zadań stojących przed wykonawstwem melioracyjnym, możliwości, jakie kryją się w racjonalizacji prac związanych z tymi zadaniami oraz istnienie mocno związanej ze swym zawodem kadry, należy pilnie przeprowadzić działanie mające na celu usunięcie tych wszystkich mankamentów, które ujawnia ocena obecnego stanu w dziedzinie wykonawstwa melioracyjnego. Powinien być opracowany program doinwestowania przedsiębiorstw melioracyjnych, w pierwszym rzędzie w zakresie wyposażenia w odpowiedni sprzęt, w tym także na drodze rozwijania już zapoczątkowanej produkcji tego sprzętu przez własne, wyspecjalizowane warsztaty. Program ten powinien być uzupełniony odpowiednimi poczynaniami organizacyjno-kadrowymi. Należy w nim również przewidzieć takie ustawienie bodźców materialnie oddziałujących na pracowników wykonawstwa melioracyjnego, aby sprzyjały one poczynaniom zmierzającym do obniżania kosztów wykonawstwa robót przez poszukiwanie najbardziej oszczędnych i korzystnych warunków ich prowadzenia, a także szukania oszczędności materiałowych.

EKSPLOATACJA

Efekty gospodarcze wykonanych melioracji zależą od poziomu realizacji eksploatacji, czyli procesów: zarządzania i sterowania, obsługi technicznego (konserwacji, napraw, remontów), użytkowania urządzeń i systemów melioracyjnych oraz zaopatrzenia materiałowo-energetycznego (maszyny, sprzęt, materiały budowlane i energetyczne). Zadania operacyjne eksploatacji systemów melioracyjnych powinny zapewnić trwałość, funkcjonalną sprawność i niezawodność działania oraz uzyskanie pożądaných zmian w gospodarce wodnej terenów zmeliorowanych w wyniku procesu użytkowania. Oprócz dobrego poziomu technicznej eksploatacji urządzeń należy zagwarantować zsynchronizowany wysoki poziom gospodarki rolniczej na terenach zmeliorowanych.

Analiza aktualnego stanu eksploatacji pozwala stwierdzić, że konserwacja urządzeń melioracji podstawowych prowadzone na koszt państwa przez specjalistyczne przedsiębiorstwa konserwacyjne nie budzą poważniejszych zastrzeżeń. Alarmująco przedstawia się natomiast konserwacja urządzeń melioracji szczegółowych, których koszty ponoszone są przez użytkowników terenów zmeliorowanych. Na dużych obszarach obserwuje się szybkie niszczenie sieci rowów melioracji szczegółowych lub uszkodzenia sieci drenażowej. Obserwowany jest proces przyspieszonej dekapitalizacji urządzeń melioracyjnych i często niski poziom stosowanej agrotechniki. Szczególnie wyraźnie zjawisko wypadania ze stanu użytkowania urządzeń występuje na systemach nawadniających. Deficyt siły roboczej przy realizacji planów konserwacyjnych powoduje konieczność mechanizacji tych robót i powierzania ich wykonania specjalistycznym przedsiębiorstwom lub organizowanie w danych jednostkach gospodarczych własnych służb eksploatacyjnych wyposażonych w maszyny i sprzęt.

Działalność spółek wodnych do ostatniej reorganizacji administracji przynosiła w wielu przypadkach zadowalające rezultaty przy ich zrzeszeniu w powiatowych związkach. Związki te dysponowały odpowiednią kadrami, posiadały grupy eksploatacyjne (zwłaszcza konserwacyjne) oraz miały wypracowane organizacyjne metody gromadzenia środków na działalność statutową. Spółki te przy ścisłej współpracy z inspektorami wodnych melioracji często zapewniały prawidłową eksploatację systemów melioracyjnych, a zarazem uzyskiwanie założonych w projektach, a nawet wyższych, efektów rolniczych.

Reorganizacja administracji państwowej spowodowała przejście spraw eksploatacji do urzędów gminnych i przekazanie kompetencji instruktorowi do spraw melioracji, podporządkowanemu gminnemu agronomowi, luźno powiązanemu służbowo z wojewódzkim zarządem inwestycji rolniczych. Reorganizacja przyczyniła się także do rozdzielenia w odrębne pionierzy służby melioracyjnej i łąkarskiej, uprzednio tradycyjnie ściśle

współpracujących. Spowodowało to obniżenie instruktazowego oddziaływania służby terenowej na przebieg technicznej eksploatacji i rolniczego użytkowania obiektów zmeliorowanych. Być może podjęte ostatnio decyzje o powołaniu wojewódzkich związków spółek wodnych przyczynią się do poprawy panującej sytuacji. Pozostaje jednak w dalszym ciągu sprawa integracji służby melioracyjnej i łąkarskiej.

Panuje przekonanie, że radykalne usprawnienie stanu techniczno-organizacyjnego eksploatacji systemów melioracyjnych i rolniczego użytkowania terenów zmeliorowanych jest obecnie sprawą najważniejszą. W tym celu trzeba dążyć do podniesienia gospodarczej rangi problemu eksploatacji systemów melioracyjnych i rolniczego użytkowania terenów zmeliorowanych, a w szczególności należałoby:

- utworzyć właściwą strukturę organizacyjną służby eksploatacyjnej zapewniającą kierowania i zarządzania oraz obsługiwanie i użytkowania systemów melioracyjnych, a także kontrolę i ocenę efektów tej działalności,

- ustalić zakres działalności i zasady eksploatacji istniejących i włączanych do eksploatacji nowych systemów melioracyjnych,

- tworzyć na dużych rozwojowych systemach wodnomelioracyjnych lub wodno gospodarczych zarządy eksploatacji systemów,

- skierować do realizacji zadań eksploatacyjnych wysokokwalifikowaną służbę przygotowaną do kierowania i realizacji procesów eksploatacji,

- zapewnić w skali przemysłowej produkcję maszyn i sprzętu do mechanizacji robót konserwacyjnych.

Zagadnienie organizacji wykonawstwa i prowadzenia prac eksploatacyjnych na obiektach melioracyjnych wymaga odpowiednich poczynań organizacyjno-prawnych i powinno być potraktowane jako bardzo pilne, ponieważ dotyczy zahamowania bardzo niekorzystnego procesu w naszej gospodarce.

ORGANIZACYJNE USTAWIENIE DZIAŁALNOŚCI MELIORACYJNEJ

Należy wyraźnie podkreślić, że we wszystkich wypowiedziach na temat działalności melioracyjnej w naszym kraju podkreśla się nieprawidłowość i szkodliwość dokonanych w poprzednich latach zmian organizacyjnych, polegających na powiązaniu melioracji z budownictwem rolniczym w jeden pion inwestycji rolniczych. Umocniło to już wcześniej wprowadzoną zasadę stosowania do działalności melioracyjnej przepisów o realizowaniu prac budowlano-montażowych obowiązujących w budownictwie. Przepisy te nie uwzględniają wymagań wynikających z charakteru prac realizowanych w ścisłym powiązaniu z układami przyrodniczymi, które muszą być respektowane, szczególnie w dobie uczulenia na ochronę środowiska przyrodniczego. Bardzo ujemne skutki daje zasada

stosowania tak zwanych cykli budowlanych, narzucających schematyczne okresy realizacji inwestycji. Powoduje to szereg sytuacji działających na szkodę jakości wykonywanych prac, a często uniemożliwiających ich wykonanie. W pracach melioracyjnych szczególną rację bytu ma etapowość realizacji, oparta o wykonywanie kolejnych etapów w miarę ujawniania się skutków prac z etapów poprzednich. Pozwala to na przykład na prawidłowe dostosowanie gęstości sieci odwadniającej do faktycznych potrzeb wynikających z charakteru obiektu, trudnego często do ujawnienia bez rozpoczęcia prac odwadniających. Umożliwia stopniowe formowanie koryta rzeki drogą kolejnych jego korekt bez ryzyka regulacji wywołującej erozję. Pozwala na stopniowe formowanie nasypów pod drogi lub w formie obwałowań na gruntach słabo nośnych, w dopasowaniu do zagęszczenia się podłoża. W przypadku gytiowisk inne niż etapowe formowanie stopniowo pogłębianej sieci odwadniającej nie daje absolutnie możliwości ich melioracji. Przepisy o cyklach budowlanych uniemożliwiają działanie etapowe powodują wykonywanie prac często zbędnych, bardziej kosztownymi sposobami, z dużym ryzykiem nieudania się lub wręcz uniemożliwiają ich podejmowanie. Ten ostatni przypadek występuje w odniesieniu do wspomnianych gytiowisk, które z racji formalnych przepisów są, po wielu nieudanych próbach, wyłączane z projektów melioracji i pozostają nieużytkami często uniemożliwiając uregulowanie stosunków wodnych na terenach przyległych.

Połączenie melioracji i budownictwa rolniczego w jeden zarząd inwestycji rolniczych okazało się w wielu województwach niekorzystne także z racji zdominowania spraw melioracyjnych przez problematykę budownictwa rolniczego. Melioracji poświęca się zbyt mało uwagi zaabsorbowanej innymi sprawami. W niedostatecznym stopniu uwzględnia się specyfikę tych poczynań, które muszą stale mieć na uwadze złożoność układów przyrodniczych, do których wkraczają ze środkami technicznymi.

Panuje przekonanie o konieczności zmiany obecnego ustawienia organizacyjnego branży melioracyjnej, aczkolwiek w zebranych wypowiedziach wyraźnie zaznaczona jest niechęć do zbyt częstych reorganizacji, które miały być w przeszłości środkiem na poprawę sytuacji a często przynosiły skutki odwrotne.

Można więc wnioskować, że ewentualne nowe poczynania organizacyjne w dziedzinie melioracji powinny być bardzo starannie przygotowane na etapie koncepcji, poddanej weryfikacji w trybie szerokiej i wnikliwej konsultacji z zainteresowanymi.

WNIOSKI

Ocena przeprowadzona w aspekcie wskazania sposobów dalszego usprawnienia procesu programowania, wykonawstwa i eksploatacji inwestycji

tycji melioracyjnych może być podsumowane w formie wysunięcia następujących spraw zasadniczej wagi:

1. Konieczne jest ściśle powiązanie programowania melioracji z programami rozwoju rolnictwa opracowanymi według zasad, które powinny być generalnie przyjęte i zaakceptowane. Programy powinny być opracowane w skali makroregionów, województw, grup gmin lub gmin poszczególnych. Powinny one uwzględniać w stopniu dostatecznym naturalny podział na jednostki, wynikający z charakteru dorzecza.

Do spełnienia tego postulatu niezbędne jest ustalenie form organizacyjnych odnośnie opracowywania programów, a także zasad ich synchronizacji, w tym także na etapie ich realizowania.

2. W pracach projektowych niezbędne jest zwiększenie udziału studiów generalnych i przedprojektowych w zakresie rozpoznania przyrodniczego przewidzianych do melioracji obiektów, wydzielonych w naturalnych granicach. Koncepcja ta stawiana od kilku lat stale nie znajduje pełnego zastosowania w praktyce projektowej z racji niewłaściwie ukierunkowanego szukania oszczędności. Oszczędności faktyczne zapewniają prawidłowe projekty, często pomimo zwiększenia kosztów ich wykonania.

3. W wykonawstwie na plan pierwszy wysuwa się konieczność lepszego i bardziej wszechstronnego wyposażenia przedsiębiorstw melioracyjnych w sprzęt. Sprawą pilną jest też ich wzmocnienie kadrowe oraz takie ustawienie bodźców ekonomicznych, aby zapewniały one potaniecie prac, zmniejszenie ich materiałochłonności oraz poprawę jakości.

4. Za najpilniejsze zagadnienie w melioracji uważa się sprawę zorganizowania prawidłowej eksploatacji wykonanych obiektów melioracyjnych, szczególnie w odniesieniu do melioracji szczegółowych. Konieczne są poczynania mające na celu zabezpieczenie stałej fachowej i kontrolowanej pieczy nad wykonanymi systemami i urządzeniami melioracyjnymi. Niezbędne jest zapewnienie produkcji i dostaw zmechanizowanego sprzętu w zakresie wynikającym z aktualnych potrzeb.

5. Niezbędne jest wprowadzenie etapowości w realizowaniu inwestycji melioracyjnych jako dającej możliwość lepszego ich dopasowania do skomplikowanych układów sił przyrodniczych, w których wprowadzają one istotne, często daleko idące w konsekwencjach zmiany.

6. Uzasadnione i celowe jest przygotowanie programu zmian w branży melioracyjnej, uwzględniającego dotychczasowe doświadczenia, a mającego na celu usunięcie zaistniałych, wykazanych mankamentów lub trudności. Program taki powinien być przygotowany przy szerokim udziale bezpośrednio zainteresowanej kadry melioracyjnej.

Г. Окрушко, С. Ливски

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ОТДЕЛЬНЫХ ФАЗ ПРОЦЕССА РЕАЛИЗАЦИИ МЕЛИОРАТИВНЫХ КАПИТАЛОВЛОЖЕНИЙ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИХ УЛУЧШЕНИЯ

Резюме

Анализ охватывал программирование, проектирование, выполнение и эксплуатацию мелиоративных систем. Он был проведен с точки зрения указания направлений деятельности ведущей к улучшению широко понимаемых мелиоративных мероприятий, как с технической так и с организационной точки зрения.

Программы мелиорации должны составлять составную часть программ развития сельского хозяйства, разработанных в масштабе от макрорайона к гмине (селу), с учетом природного деления связанного с характером данного речного бассейна.

В проектных работах необходимо расширить объем общих изысканий и экспертиз предусмотренных для мелиорации площади, учетом таких отраслей, как гидрогеология, широко понимаемое почвоведение и др.

В выполнении на первый план выдвигается необходимость укрепления технической базы предприятий, с расширением ассортимента используемых машин и введения экономических стимулов способствующих удешевлению работ путем снижения их материалоемкости и использования рациональных технологий.

Самой неотложной задачей в мелиорации следует считать организацию правильной эксплуатации построенных сооружений путем соответствующих организационных мер, постоянного надзора и обеспечения механического оборудования по содержанию сооружений.

Необходимо также введение этапности в реализации мелиоративных капиталовложений, делающей возможным выполнение отдельных работ с учетом последствий ранее проведенных работ. Это позволит лучше приспособлять технические мероприятия к природным условиям мелиорируемой площади.

H. Okruszko, S. Liwski

ANALYSIS AND ESTIMATION OF PARTICULAR PHASES OF THE PROCESS OF REALIZATION OF LAND RECLAMATION INVESTMENTS UNDER THEIR IMPROVEMENT POINT OF VIEW

Summary

The analysis comprised programming, designing and operation of land reclamation systems. It has been conducted from the viewpoint of indications of activity trends aiming at an improvement of widely conceived reclamation measures, both in technical and organizational aspect.

The reclamation programs should constitute a component of the agriculture development programs set up in the scale from macroregion to commune, taking into consideration natural division connected with the character of the given river basin.

In designing works it is necessary to widen general study and expertises of the area to be reclaimed, taking into consideration such branches, as hydrogeology, soil science in a broad approach and others.

In the execution of reclamations the need of strenghtening technical base of particular enterprises, under widening the assortment of operated machines and introduction of economic stimuli contributing to a reduction of the costs of works through a decrease of the material consumption in them and application of the rational technologies, is put to the foreground.

As the most urgent problem in land reclamations the organization of a correct operation of the executed structures by suitable organizational measures, constant supervision and ensuring the mechanized equipment for maintenance of the structures, ought to be regarded.

Necessary is also the introduction of stages in realization of the land reclamation investments; it will render possible to carry out definite works taking into consideration consequences of works executed at earlier time. It will enable to adapt better technical measures to natural conditions of the reclaimed area.